

gelebilmştir. Bunlar arasında Buhtürî, Ahmed b. Müdebber, Tabbâh el-Mu'temid hakkındaki hiciviyeleri, Mütevekkil ile Mu'temid'in veziri ve Mu'tez-Billâh'ın kâtib-i olan Hasan b. Mahled hakkındaki met-hiyeleri sayılabilir. Bir şiiri de hikmetli sözle ilgilidir. Charles Pellat onun edebî üslubunda Câhiz'in tesirinin görüldüğünü söyler. Bosworth ise başkalarının çalışmalarını kendine mal etmiş olabileceğini ileri sürer.

Eserleri. Ebü'l-Anbes'in ilm-i nücüm, matematik, arazi ölçümü, kelâm, edebiyat ve müzik sahalalarında kırk altı kitap ve risâle yazdığı kaynaklarda zikredilir. Ancak bunlardan sadece ilm-i nücûma dair şu eserleri günümüze gelebilmiştir: *Kitâb fi'l-ḥisâbîn-nücûmî*, *Kitâbü Aş-li'l-uşûl fi havâşşîn-nücûm* ve *aḥkâmihâ ve aḥkâmîl-mevâlid*, *Kitâbü'z-Zîc*, *Kitâbü Fezâ'ili'z-zerḳ* (bu eserlerin yazma nüshaları için bk. Sezgin, V, 262; VII, 152-153). Saymerî'nin muhtelif kaynaklarda zikredilen eserlerinden otuz kadarının mizaha dair olduğu söylenmektedir (bu eserlerin bir listesi için bk. Pellat, s. 134-136; Muhammed Bâkir Alvân, XXVI, 40-44).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, XXI, 39-52; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 665, 672; Hatîb, *Târîḫü Bağdâd*, I, 238; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XVIII, 8-14; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhü'r-ruvât*, III, 244-246; Safedî, *el-Vâfi*, II, 191-193; İbn Tağrıberdî, *en-Nücûmü'z-zâhire* (Popper), III, 74; *Keşfü'z-zunûn*, I, 107; Suter, *Die Mathematiker*, s. 30-31; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 396; *İzâhu'l-meknûn*, I, 29, 72, 91, 211, 278, 431, 473; II, 264, 296, 302, 312, 454, 473, 558; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 18, 19; Sezgin, *GAS*, V, 262; VII, 152-153; Ullmann, *Die Natur und Geheimmwissenschaften*, s. 325-326; Ömer Ferruh, *Târîḫü'l-edeb*, II, 326-328; Ch. Pellat, "Un Curieux amateur Bagdadien Abū'l-'Anbas as-Saymarî", *SO*, XVII (1968), s. 133-137; a.m.f., "Abū'l-'Anbas al-Saymarî", *El² Suppl.* (İng.), s. 16-17; Muhammed Bâkir Alvân, "Ebū'l-'Anbes Muhammed b. İshâk eş-Şaymerî", *el-Eb-ḥâs*, XXVI, Kahire (1973-77), s. 34-49; D. Pingree, "Abū'l-'Anbas al-Saymarî", *Elr.*, I, 259.

RECEP USLU

EBÜ'L-ARAB

(أبو العرب)

Ebü'l-Arab Muhammed b. Ahmed
b. Temîm et-Temîmî
(ö. 333/945)

Mâlikî fakihî, muhaddis ve tarihçi.

250-260 (864-874) yılları arasında Kayrevan'da doğdu. Bu sebeple Mağribî ve Kayrevânî nisbeleriyle de anılır. Köklü bir aileye mensup olan Ebü'l-Arab'ın büyük

dedesi Temmâm, Halife Hârûnürreşid devrinde (786-809) Kuzey Afrika'da idarî ve askerî görevlerde bulunmuş, bazı olaylara karışmış ve gönderildiği Bağdat'ta hapiste ölmüştür. Babası ise daha ziyade ilimle meşgul olmuştur. Kendisi de gençlik yıllarından itibaren ilmi tercih etmiş, Kuzey Afrika'nın önde gelen âlimlerinden Sahnûn'un talebeleri olan Yahyâ b. Ömer el-Endelüsî, İsâ b. Miskîn, Himâs b. Mervân ve İbnü'l-Haddâd el-Mağribî gibi fakihlerden ders almıştır. Ebü'l-Abbas Temmâm ve Ebü Ca'fer Temîm adlı iki oğlu ile birlikte İbn Ebü Zeyd, Ebü'l-Hasan b. Ziyâd, Hasan b. Saîd el-Harrât, Hasan b. Mes'ûd, Muhammed b. Hâris el-Huşenî kendisine talebelik etmişlerdir.

Ebü'l-Arab, Fâtımîler'in Tunus'a gelmesi (296/909) ve Ağlebîler'in onlarla mücadelesi sırasında cereyan eden olaylara şahit oldu ve oğluyla birlikte bu esnada bir müddet hapsedildi. Daha sonra Hâricî reisi Ebü Yezîd en-Nükkârî'nin Fâtımîler'e karşı ayaklanması (332/943) ve Kayrevan'ı ele geçirip Fâtımî Halifesi Kâim-Biemrillâh'ın sığındığı Mehdiye'yi muhasarası sırasında ulemânın Ebü Yezîd'in tarafında yer almasında önemli rol oynadı.

Mürebblilik ve müstensihlik yaptığı bilinen ve 3500'den fazla kitap istinsah ettiği söylenen Ebü'l-Arab, 23 Receb veya 22 Zilkade 333'te (11 Mart veya 6 Temmuz 945) Kayrevan'da vefat etti. Bâbü Selem'deki kabri halk tarafından yıllarca ziyaret edildi. Onun dürüst, cömert ve güvenilir bir kimse olduğu rivayet edilir. İlme aşırı derecede düşkün olduğu ve ayrıca şiir yazdığı söylenir.

Eserleri. Kaynaklarda çok eser yazdığı belirtilen Ebü'l-Arab'ın başlıca eserleri şunlardır: 1. *Ṭabaḳâtü 'ulemâ'î İfrîkîyye*. Mâlikî fakihleri ve hadis âlimlerinin hal tercümelerine dair olan eseri bitirmeden öldüğü ve eserin talebesi Muhammed b. Hâris el-Huşenî tarafından tamamlandığı rivayet edilir. *Ṭabaḳât* ilk defa Muhammed Ben Şeneb tarafından yayımlanmış (Cezayir 1332/1914) ve *Clas-ses des savants de l'İfrîkiya* adıyla Fransızca'ya tercüme edilmiştir (Paris 1920). Eseri daha sonra Ali eş-Şâbbî ve Naîm Hasan el-Yâfi neşretmişlerdir (Tunus 1968). 2. *Kitâbü'l-Miḫan*. Ashap ve tâbiîn ile diğer İslâm büyüklerinin hayatlarından bahseden eser Yahyâ el-Cübürî (Beyrut 1403/1983) ve Ömer Süleyman el-Ukaylî (Riyad 1404/1984) tarafından yayımlanmıştır. Ebü'l-Arab'ın bunlardan

başka Kuzey Afrikalı zâhidlerin hal tercümesine dair *'Ubbâdü İfrîkîyye* ile *Kitâbü'd-Du'afâ*, *Senedü ḥadîsî Mâlikî*, *Târîḫ* (*Târîḫü İfrîkîyye*), *Menâḳbü Temmâm*, *Mevtû'l-ulemâ*, *Fezâ'ili Mâlikî*, *Fezâ'ili Şahnûn*, *Kitâbü'l-Ṭahâ-re ve'l-vuzû*, *Kitâbü'l-Cenâ'iz ve zikri'l-mevt* ve *'azâbi'l-ḳabr*, *Kitâb fi'ş-şalât* ve *Ṭabaḳâtü ehli'l-Ḳayrevân* (Sezgin, I, 357) adlı eserleri olduğu zikredilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Arab, *Ṭabaḳâtü 'ulemâ'î İfrîkîyye* (nşr. Muhammed Ben Şeneb), Beyrut, ts. (Dârü'l-Kitâbî'l-Lübnânî); Ebü Bekir el-Mâlikî, *Riyâzü'n-nüfûs* (nşr. Beşir el-Bekkûş — Muhammed el-Arûsî el-Matvî), Beyrut 1401-1403/1981-83, I, 14; II, 306-312; Kâdî İyâz, *Tertîbü'l-medârik*, I, 334-336; İbn İzzârî, *el-Beyânü'l-muğrib*, I, 89-92; Abdurrahman b. Muhammed ed-Debbâğ — İbn Nâcî, *Me'âlimü'l-îmân* (nşr. Muhammed Mâdûr), Tunus 1978, III, 42-47; Zehebî, *Tezkiretü'l-ḥuffâz*, III, 889-890; a.m.f., *A'âmü'n-nübeḳâ*, XV, 394-395; Safedî, *el-Vâfi*, II, 39; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müḫzeb*, II, 198-199; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-ḥuffâz* (Lecne), s. 364; *Keşfü'z-zunûn*, I, 282; II, 1122; Mahlûf, *Şecere'tü'n-nür*, I, 83; Brockelmann, *GAL Suppl.*, I, 228; *İzâhu'l-meknûn*, I, 213; II, 329; *Hedîyyetü'l-ârifîn*, II, 37; Ziriklî, *el-A'âm*, VI, 200; Keh-hâle, *Mu'cemü'l-mâ'ellifîn*, VIII, 243; Sezgin, *GAS*, I, 356-357; Hasan Ali Dübbâ, "Felsefetü'l-ibtulâ fi Kitâbî'l-Miḫen li-Ebü'l-'Arab et-Temîmî", *et-Terbiyye*, Katar 1993, XXII/104, s. 187-192; R. Basset, "Ebü Yezîd", *IA*, IV, 58-59; G. Yver, "Kayravan", a.e., VI, 469; G. Levi Della Vida, "Temîm b. Murr", a.e., XII/1, s. 152-155; R. Brunschwig, "Tunus", a.e., XII/2, s. 61; Ch. Pellat, "Abū'l-'Arab", *El²* (İng.), I, 106.

ALİ ÖNGÜL

EBÜ'L-ÂS

(أبو العاص)

Ebü'l-Âs b. er-Rebî'
b. Abdiluzza el-Kureşî
(ö. 12/634)

Hz. Peygamber'in damadı.

Künyesiyle meşhur olup adının Lakîf olduğu görüşü ağırlık kazanmakta, ayrıca onun için Hüseyim, Mişsem (Müheşşim), Yâsim (Yâsir), Kâsim (Mükassim) adları zikredilmektedir. Babasının adı Rebîa olarak da kaydedilir. "Bathâ'nın aslanı" anlamında Cervû'l-Bathâ lakabıyla anılır. Annesi Hz. Hatice'nin kız kardeşi Hâle bint Huveylid'dir.

Kureys'in zengin ve kendisine güvenilen tâcirlerindendi. İslâmiyet'ten önce Hz. Peygamber'in en büyük kızı Zeyneb'le evlendi. Daha sonra karısı müslüman olduğu halde Ebü'l-Âs İslâmiyet'i kabul etmedi. Müşrikler ona, Zeyneb'i boşadığı takdirde kendisini dilediği kıza evlendir-